
ДАВНІЙ ГАЛИЧ У СВІТЛІ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В. Д. Баран

Археологічні дослідження давнього Галича дозволяють вважати, що це ранньосередньовічне місто склалося в XI—XIV ст. із декількох городищ та їх посадів. Воно розташоване у межиріччі Лімниці—Лукви та Мозолевого потоку і тягнеться від Замкової Гори та церкви Св. Пантелеймона над Дністром до Успенського собору, Галичиної Могили та валів Криловського городища.

Поряд з писемними джерелами, що розкривають історію виникнення та розвитку середньовічних городищ та міст України, важливе місце посідає археологія. Саме ця наука збагатила історію відомостями про початки містобудівництва, економічний потенціал середньовічних міст, заново освітила красу втрачених храмів, замків, палаців, витонченість художніх смаків наших давніх митців.

Все це повною мірою стосується археології давнього Галича — столиці Галицько-Волинської держави — одного із провідних культурних центрів Київської Русі.

Давній Галич уже з середини XIX ст. приваблював цінителів старовини — краєзнавців. Першим з них був історик церкви А. Петрушевич. Як археолог-аматор, він у 50-х роках XIX ст. провів поверхневі обстеження ще помітних у той час залишків руїн церков княжих часів, а також земляних укріплень, оглянув стіни і вежі Старостинського замку. Публікуючи свої спостереження в «Галицькій зорі»¹, А. Петрушевич поставив найважливіше і, як виявилось надалі, найскладніше питання: де, в якому місці, на якому із наявних в тогочасному Галичі і його докільці городищ був княжий Галич, його кафедральний собор? Відразу зауважу, що і сьогодні це питання ще остаточно не вирішене. А. Петрушевич княжим містом вважав сучасний Галич над Дністром, разом із замковою горою і Старостинським замком, де, на його думку, раніше стояв княжий двір, а церкву Різдва Христового — кафедральним собором святої Богородиці. Свою концепцію вперто і послідовно А. Петрушевич відстоював до кінця свого життя. Уже наступні дослідники-аматори — професор історії Львівського університету І. Шараневич та священник із Залукви Лев Лаврецький, які спільно почали перші розкопки ще достатньо помітних на поверхні землі руїн давньогалицьких храмів, висловили своє бачення проблеми місцерозташування княжої столиці². І. Шараневич розміщає її на залуквівській височині між р. Лімницею (Чечва) і Дністром, західніше сучасного Галича. Отець Л. Лаврецький у 1882 р. на Залуквівському плато провів розкопки протягом одного сезону і відкрив залишки фундаментів трьох кам'яних будівель. Одна з них в ур. Карпиця визначена І. Шараневичем як церква Спаса, друга — під лісом «Діброва», за визначенням Й. Пеленського відома як церква Кирила і Мефодія. Залишки третьої будови — Ротонди відомі в археологічній літературі як «Полігон». 1884 р., протягом літнього сезону, отець Л. Лаврецький відкрив залишки ще трьох невеликих церков. Серед них — монастирську церкву св. Іллі в ур. Прокалів Сад на правому березі Мозолевого Потоку, фундаменти якої пізніше були досліджені М. Каргером та Б. Томенчуком. В ур. Церквинська Л. Лаврецький відкрив фундаменти церкви Благовіщення, де досить добре збереглася частина підлоги із прекрасних, виставних давньому Галичу полив'яних плиток. Залишки третьої церкви в ур. Церквинська біля дороги із Залукви у Четверки не мають одноставного визначення. І. Шараневич вважав їх спочатку залишками церкви Благовіщення, а пізніше — домініканського костельу св. Анни. В ур. Воскресенському, на правому березі Мозолевого Потоку, в Крилосі, наприкінці сезону 1884 р. Л. Лаврецький відкрив рештки фундаментів невеликої Воскресенської церкви — ротонди, яку В. Анто-

нович вважав вежею. Але розкопки Я. Пастернака у 1941 р. та Ю. Лукомського у 1989 р. підтвердили визначення Л. Лаврецького.

Разом з І. Шараневичем дослідженнями давнього Галича деякий час (у 80-х—90-х рр. XIX ст.) займався О. Чоловський. У пошуках кафедрального Успенського собору він провів розкопки навколо сучасної Успенської церкви в с. Крилосі. Собор, на думку О. Чоловського, мав би засвідчити, що саме Крилоське городище було місцем резиденції галицьких князів Ростиславичів і Романовичів, а не городища над Дністром³.

Як відомо, О. Чоловський слідів кафедрального Успенського собору не виявив, це питання залишалося відкритим. Проте розкопки О. Чоловського, що проводилися спільно з І. Шараневичем, показали, що серед матеріалів із фундаментів крилоської церкви знаходилися окремі архітектурні деталі, взяті з більш давнього храму. Зараз відомо, що це були деталі із сусіднього кафедрального Успенського собору, розвалини якого послужили будівельним матеріалом для нової пізньосередньовічної церкви.

Важливе місце у пошуках та вивченні архітектурних пам'яток давнього Галича займають на початку 1900-х років дослідження історика мистецтва Й. Пеленського. Йому належить перше серйозне обстеження і вивчення єдиної більшої задовільно збереженої церкви св. Пантелеймона, реконструйованої І. Р. Могитичем.

Й. Пеленський обстежив також значну територію між сучасним Галичем, Крилосом і Залуквою. Він вказав на ряд нових місць з руїнами, які не були відмічені попередніми дослідниками⁴. У пошуках кафедрального собору Й. Пеленський проклав кілька траншей навколо сучасної Крилоської церкви, які не дали позитивних результатів. І все ж таки, на думку Й. Пеленського, «...висока скала у вигляді язика з XII ст. Крилосом звана... була... столичним городом руських літописів та оповідань Длугоша. На ній... стояла посередині найбільша твердиня — кафедральний собор Успенія Богородиці з тесаного каменю...»⁵. Це інтуїтивне припущення пізніше підтвердили дослідження Я. Пастернака.

Поверхневі обстеження всієї території давнього Галича, і його околиць провели з 1921 по 1932 рр. аматор-археолог Лев Чачковський та його помічник, лікар Ярослав Хмілевський⁶. Вони нанесли на карту урочища, укріплення, церкви, кургани, в тому числі Галичину могилу, дали їх короткий опис. Таким чином, вони фактично на двох картах графічно зафіксували історичну топографію давнього Галича. Карти, видані 1938 р. у їх спільній праці «Княжий Галич» вже після смерті Л. Чачковського, використовуються дослідниками донині.

Л. Чачковський та Я. Хмілевський на підставі своїх спостережень і проведених археологічних досліджень визначили межі давнього Галича, коли він був столичним містом Галицько-Волинського князівства⁷. Це було справді велике на той час, хоч і дещо розкидане, середньовічне місто з подолом і передмістям, що тягнулося від Дністра на півночі до ліса «Діброви» під с. Соколом на півдні. Його серцевина — дитинець знаходиться на території с. Крилос. Між річкою Луквою та Мозолевієм Потоком, з півдня дитинець укріплений потужними оборонними валами. Л. Чачковський та Я. Хмілевський бездоганно визначили і нанесли на карту майже усі оборонні системи давнього Галича, включаючи білокам'яні храми і монастирі. Центр Крилоського городища — дитинець — поділявся, на думку дослідників, на дві частини. У південній частині дитинця стояв кафедральний собор Успення пресвятої Богородиці, в той час ще не виявлений, а в його північній частині в ур. Золотий Тік, за їх уявленням, повинні були знаходитись залишки княжого палацу із Володимирковою церквою Спаса. Між кафедральним собором і «Золотим током» у видолінку був майдан, на якому зупинялися купці і паломники. Сьогодні він забудований, але зберіг свою давню назву — «Базар».

Я. Пастернак, який високо оцінив і повною мірою використав працю Л. Чачковського і Я. Хмілевського, розкопав фундаменти кафедрального Успенського собору у вказаному місці і тим самим успішно завершив його майже столітні пошуки. Щодо «Золотого Току», то ні Я. Пастернак, ні жодна із наступних експедицій до сьогодні залишків княжого палацу, як і Спаської придворної церкви, там не виявили.

У своїй книзі «Старий Галич» Я. Пастернак, слідом за Л. Чачковським та

Я. Хмільевським, настоює на тому, що княжий двір знаходився на «Золотому Тоці», але у світлі сучасних археологічних досліджень є більше підстав вважати, що він, як і кафедральний собор, був споруджений за Ярослава Осмомисла і знаходився дещо вище і південніше Успенського собору, десь поруч, а можливо, частково і під митрополічими палатами. Певні натяки на це дають останні розкопки Б. Томенчука і Ю. Лукомського. Резиденцію Володимирка Володаревича, пов'язану з церквою Спаса, скоріше всього слід шукати в ур. Карпиця, звідки добре видно, як це сказано у літописі, дорогу на Бовшів, якою виїхав з Галича посол Київського князя Ізяслава Петро Бориславич. Тим більше, що під Бовшевом в 60-х рр. нами відкрито поселення XII—XIII ст.

Новий етап в археологічних дослідженнях давнього Галича відкривають розкопки археолога-професіонала проф. Я. Пастернака, що почалися у 1934 р. і продовжувались до другої світової війни. Вони фінансувались митрополитом української греко-католицької церкви А. Шептицьким.

Вивчивши історичну топографію Галича за даними попередніх розкопок. Я. Пастернак поставив перед своєю експедицією два першочергові завдання. Перше — знайти і дослідити фундаменти Успенського кафедрального собору, локалізація якого визначає місцезнаходження княжої столиці, і тим самим відповісти на питання: де, на якому із галицьких городищ знаходилась резиденція Ростиславичів і Романовичів. Друге — коли на городищі в Крилосі починається будівництво, що перетворює його на місто.

Уже в першому сезоні своїх розкопок у 1934 р. Я. Пастернак починає дослідження літописної Галичиної Могили — найвищої точки Крилоського городища в ур. Качків, літописна згадка про яку відноситься до 1206 р. Вже сама назва Могили співзвучна з назвою міста Галича і той факт, що вона була відома літописцю, вказує на її історичну значимість. Літописець згадує Могили у зв'язку з повстанням галичан проти воеводи Бенедикта, що тимчасово правив у Галичі від імені угорського короля Андрія. На допомогу галичанам підійшов з великою дружиною пересопницький князь Мстислав Ярославович, званий Німим, але не пробився до міста. Перед відходом князя у Пересопницю один із галицьких боярів — Ілля Щепанович вивів його на Галичину Могили і поглумився над ним: «Княже, — каже він, — уже єси на Галичиній могилі посидів, так і в Галичі княжив єси». Далі літописець висловлює обіцянку ще раз сказати «про Галичину могилу і про початок Галича, звідки він постає»⁸. І хоч він своєї обіцянки не виконав, остання приписка дала підстави М. Грушевському висунути припущення, що у Галичиній Могилі може бути похований «якийсь Галич (або Галиця) — фундатор епоніма міста»⁹. М. Грушевський висловив свою думку і щодо місцезнаходження центру давнього Галича: «...більш-менш на лінії між устям Лімниці і теперішнім Галичем, де в двох місцях наддністрянські горби піднімаються менше-більше до висоти Крилоського городища». Він уточнив: «Це теперішня Замкова гора й бережжя Лімниці». Цю цитату наводить у своїй праці «Старий Галич» і Я. Пастернак¹⁰. Коли він писав свою книгу, то уже знав, де стоїть відкритий ним кафедральний собор, що визначив і місце столиці на Крилоській горі, всупереч А. Петрушевичу і М. Грушевському. Але я наведу ще одну цитату з другого тому «Історії України-Руси», яка не згадується в праці «Старий Галич»: «...зрештою, її питання (мається на увазі питання місцезнаходження Галича) зістається ще отвореним. Нічого неможливого нема і в тім, що Галич із своїми передмістями (розположеними, певно, не збитою масою), займав з певними перервами цілий той простір від Лімниці до Крилоса і теперішнього Галича»¹¹. Остання думка вченого у світлі сьогоденних археологічних досліджень найбільш плідна. Резиденції різних галицьких князів у різний час дійсно могли знаходитись на різних галицьких городищах, про це ми скажемо нижче.

Зараз повернемося до Галичиної Могили, з якої почав свої дослідження Я. Пастернак. У 1934 р. він застав її вже знесеною, оскільки на ній уже двічі (в 1883 р. проф. Т. Зам'єнцьким і в 1911 р. Й. Пелеським) провадились розкопки, які не дали ніяких результатів. 1915 р., під час першої світової війни, посеред могили було викопано два бліндажі з вхідною траншеєю, що призвело фактично до руйнації пам'ятки. Не вдалось простежити слідів поховання і Я. Пастернаку. Він інтерпретував Галичину Могили як «Місце інтронізації перших галицьких

князів ще задовго перед Володимирком, а відтак, коли цей звичай пережився чи був, може, заборонений церквою, могила залишилася історичним місцем»¹². Таке пояснення ніби влаштувало археологів, як попередників, так і послідовників Я. Пастернака. До 1991 р. ніхто з археологів, що розкопували Галич, не наважувався повернутись до досліджень Галичиної Могили. Залишки поховання у Галичиній Могилі були відкриті лише у 1991—1992 рр. спільною експедицією Інституту археології НАН України та Івано-Франківського краєзнавчого музею, про що ми скажемо нижче*.

Блискучі успіхи Я. Пастернака пов'язані з виявленням і дослідженням Успенського собору. До них він приступив у 1936 р. після вивчення території давнього Галича і проведення результативних розвідкових розкопок. Я. Пастернак розкопав ряд курганних поховань, в тому числі курган з захороненнями угрів IX—X ст. Останні не суперечать повідомленню анонімного хроніста короля Бели II (1131—1141) про те, що 898 р. угри під час переходу до Паннонії зі своїм вождем Альмусом гостювали в галицького князя.

Пошуки фундаментів Успенського кафедрального собору були нелегкими. Лише десятий шурф, закладений Я. Пастернаком, був результативним. Але, настановившись на кам'яні фундаменти та залишки підлоги, дослідник упевнився, що перед ним «...останки найбільшої княжої будівлі Галицько-Волинської держави, яких довгі десятиліття шукали (його) попередники». Розкопки продовжувались і в 1937, 1938 і 1939 роках. Храм був відкритий повністю. Він, за даними Я. Пастернака, «...був лише на півтора метра коротший і на стільки ж вузчий від Софіївського собору в Києві»¹³. Успенський собор виявився триапсидним, тоді як Софія Київська має п'ять апсид.

Блокам'яний храм Успення св. Богородиці був зведений Ярославом Осмомислом, сином Володимирка, який княжив у Галичі з 1153 по 1187 рр. Він був похований у Притворі Успенського собору. Кам'яний саркофаг з останками князя був виявлений Я. Пастернаком під час розкопок собору.

Поруч із саркофагом Ярослава Осмомисла на схід від нього було відкрито ще одне поховання в дерев'яній труні молодої дівчини чи жінки, на думку дослідника княжни, дочки Осмомисла, про яку не має ніякої писемної звітки.

Детальний опис, графічна і фотодокументація, широкі аналогії, зроблені Я. Пастернаком, а також аналіз виявленого під час розкопок матеріалу відкривають перед нами образ собору — найбільшої святині давнього Галича і Галицько-Волинської землі. До цього слід додати, що у монографії «Старий Галич» подано також коротку характеристику усіх інших храмів і каплиць, виявлених попередниками Я. Пастернака. У 1939—1941 рр. було обстежено і доквітля кафедрального собору, виявлено пізньосередньовічні поховання, що перекидали поховання княжих часів, а також житлові об'єкти. Серед останніх — житло з піччю-кам'яною. Піч, складена з каменя, заінтригувала дослідника — в той час такі печі не були відомі. Я. Пастернак інтерпретує її як вогнище в споруді, що була лазнею. Зараз, коли на галицькому городищі наступними експедиціями відкрито близько трьох десятків жител з печами, складеними з каменя, а на території всієї Правобережної України — декілька сотень, сумніви щодо їх житлового призначення відпали. Більше того, встановлено, що житла-напівземлянки з печами-кам'янками вперше з'являються у Подністров'ї вже наприкінці IV ст. н. е. Покладені на географічні карти, вони маркують розселення слов'ян з Північного Прикарпаття по території Середньої і Західної Європи. Наприклад, у IX—X ст. вони відомі на слов'янських поселеннях між Гамбургом і Любеком¹⁴.

Окремої згадки вимагають дослідження Я. Пастернака на Золотому Тоці Крилоського дитинця у 1938—1939 рр. Там він розкопав вали і відкрив досить значну площу на плато, виявив ряд господарських ям, знайшов чимало кераміки XII—XIII ст. та інші вироби переважно сакрального призначення, єпископські печатки. Але ніяких слідів ні княжого замку, ні церкви Спаса не відкрив. Пізніші дослідження М. К. Каргера, В. В. Ауліха, Ю. В. Лукомського, Б. П. Томенчука також не підтвердили упевнення Я. Пастернака, що резиденція Володимирка Володаревича і пов'язана з нею церква Спаса знаходяться на Золотому Тоці.

У світлі нових досліджень є більше підстав вважати, що двір князя Володи-

* Експедиція працювала під керівництвом В. Барана та Б. Томенчука.

мирка Володаревича знаходився в ур. Карпиця, про що було сказано вище. Лише його син Ярослав Осмомисл переніс свою столицю на територію Крилоської гори, обвівши її з доступного південного боку могутніми укріпленнями.

Окремий розділ в книзі Я. Пастернака «Старий Галич» присвячено його розкопкам на Монастирищі Юрівське у 1939 і 1941 рр. Там відкрито ряд виробничих, ремісничих комплексів, бронзоліварних, ювелірних, склоробних майстерень і двоярусну гончарну піч. Знайдено матриці, бронзові шлаки, відходи виробництва, заготовки. Я. Пастернак називає Юрівське «промисловим комбінатом» давнього Галича.

Аналізуючи беззастережні досягнення Я. Пастернака в археологічному вивченні давнього Галича, не можна ще раз не відзначити того, що у важкі воєнні роки вчений знайшов можливість глибоко проаналізувати всі результати археологічних досліджень давнього Галича, писемні джерела, документальні дані і в 1944 р. видати добротну фундаментальну монографію «Старий Галич». Це повинно бути прикладом для наслідування усім наступним експедиціям, що працюють на території Галича.

Перед тим, як перейти до характеристики двадцятилітніх археологічних досліджень Галицької експедиції Інституту суспільних наук АН України та Івано-Франківського краєзнавчого музею під керівництвом В. Ауліха, хочемо згадати про епізодичні розкопки у 50—80 рр. на території княжого Галича київських археологів В. Довженка і В. Гончарова та ленінградських дослідників — М. Каргера та О. Іоаннісяна. Якщо два перші відкрили ряд нових житлових, виробничих і побутових об'єктів княжої столиці, то останні вивчали монументальні споруди церковної архітектури¹⁵. Вони провели повторне дослідження деяких храмів: квадрифоля в с. Побережжя, церкви пророка Іллі, церкви Спаса на горі Карпиця, «Полігон» в ур. Карпів гай, церкви невідомої назви в ур. Цвинтариська. Своїми публікаціями вони примножили археологічні джерела про княжий Галич. В. Довженко — видатний фахівець з вивчення феодальних структур Київської держави, ознайомившись з історичною топографією Галича, висловив надзвичайно плідну думку, що боярські двори ніби блокували княжу столицю, а бояри, спираючись на власну економічну та військову силу, нерідко нав'язували свою волю галицьким князям, створювали соціальну напругу і дестабілізували політичну обстановку у державі.

Свої систематичні дослідження давнього Галича В. Ауліх розпочав у 1969 р. Вони охопили як дитинець крилоського городища, так і поділ над річкою Луквою і ряд околиць. Відкрито і досліджено значну кількість житлових і господарських споруд, ремісничих комплексів, цвинтарищ і поховань, зібрано надзвичайно цінний речовий матеріал¹⁶. Створений в складі експедиції В. Ауліха архітектурний загін під керівництвом Ю. Лукомського, проводив розкопки об'єктів монументальної архітектури. Другий загін під керівництвом Б. Томенчука досліджував довкілля княжого Галича. Зробити ретельний аналіз всіх досягнень експедиції В. Ауліха не дозволяє регламентований обсяг статті, тому привернемо увагу читача до його розкопок у 1980—1981 рр. у південній частині Крилоського городища, на його стрілці (садиба Шевчуків). Ним у житлових і виробничих об'єктах здобуто найбагатший речовий комплекс за всю історію археологічних досліджень давнього Галича. У коморі галицького ювеліра знайдено 142 цілих і 15 у фрагментах глиняних тигельків, бронзові матриці (8 штук), три кам'яні та дві бронзові іконки, пряжки, застібки, підвіски, цілу бронзову посудину, шахову фігурку ферзя із слонової кістки, уламки панікадила, 6 уламків хрестиків-енколпнів, дві залізні сокири, замок, ключі, кам'яні бруски, свинцевий тягарець, 31 фрагмент скляних браслетів і фрагменти глиняного посуду (XII ст.?). Там же виявлено і одне з найбагатших в Крилосі жител-напівземлянок XII—XIII ст. Житло згоріло. В одному із його кутів розчищено жіночий скелет. Знайдено чересло для плуга, 2 коси-горбуші, 2 фрагменти кольчуги, 3 сокири, свердло, ножі, уламки шпор, стремен, кінські пута, цвяхи, заготовки, намистини, 7 точильних брусків, 91 фрагмент скляних браслетів, кістяний наконечник стріли.

Наступні археологічні дослідження княжого Галича продовжують Б. Томенчук, Ю. Лукомський та автор статті. За 18 років діяльності архітектурно-археологічними дослідженнями охоплено 15 об'єктів монументальної архітекту-

ри, 6 з яких виявлено вперше. Ю. Лукомським проведено на сучасному рівні точні обміри вже відкритих раніше храмів, уточнено їх планувальну структуру, встановлено будівельно-технічні та технологічні їх особливості, здійснено графічні реконструкції.

Результативними були дослідницькі роботи, проведені загоном в урочищі Царинка на території давньогалицького подолу (1986—1992 рр.). Тут виявлено 4 невідомі сакральні споруди, які існували на одному місці в різні хронологічні періоди, а також досліджено частину могильника княжої доби. На увагу заслуговує дерев'яний хрестоподібний триапсидний храм-усипальниця, який функціонував з середини XII по перші десятиліття XIII ст. На його місці в першій половині XIII ст. намагались побудувати хрестокупольну кам'яну церкву, від якої уціліли фундаменти на дерев'яних палях. Її будівництво перервала монголо-татарська навала (1241 р.). У другій половині XIII ст. на церквішці спорудили дерев'яну каплицю, біля якої продовжували ховати мешканців галицького подолу.

Значні роботи в останні роки проведено на Замковій горі в сучасному Галичі. Загоном Ю. Лукомського і охоронними розкопками В. Івановського за участю В. Оприска, а в цьому році і М. Рожка відкрито об'єкти і матеріали XI і XII—XIII ст. Отже старостинський замок був побудований на городищі княжих часів.

Другий загін під керівництвом Б. Томенчука за участю І. Кочкіна і студентів історичного факультету Прикарпатського університету почав свої дослідження разом з нами в охоронних розкопках в ур. Качків*. У 1991—1992 рр. були проведені успішні розкопки на Галичиній Могилі, яка до цього тричі досліджувалась і безрезультатно.

Відкрите нами багате спорядження воїна у довбаному дерев'яному човні, застеленому вишитою золотом парчею, підтвердило концепцію М. Грушевського, який вважав, що в Галичиній Могилі поховано засновника Галича. Мабуть, не випадково насипання кургану Галичиної Могилі, що припадає на кінець X ст., збігається з датою спорудження перших укріплень Галицького городища. Зараз, завдяки проф. М. Фіголю та його учням, Могила реконструйована.

Дослідження оборонної системи Крилоського городища показало, що потрійні вали і основний вал, що з південного напільного боку оточує дитинець, започатковані в X ст. Основна середня фаза із дерев'яними клітями, спаленими на вимогу татар, датується XII—XIII ст., а остання пізня фаза — XV—XVII ст. В 1998 р., під основним валом дитинця відкрито більш ранні укріплення (VII—VI ст. до н. е.).

У 1995—1996 рр. на західному ескарпі навпроти Успенського собору відкрито виразні сліди у вигляді стовпових ям великої двоповерхової в центральній частині гридниці завдовжки 26 і завширшки 15 м. Судячи з матеріалу (шпори, стремена, писало, амфори), у ній знаходилася княжа дружина — охоронці столиці¹⁷.

Крім житлових і господарських споруд у 1996—1997 рр. поряд з Успенським собором розчищено вимощену білим камінням площу, що підступає до Митрополитических палат. Відкриття загоном Ю. Лукомського дерев'яних плах якоїсь великої дерев'яної споруди дозволяє поєднати ці два відкриття і зробити припущення, що це перші, хоч і не зовсім однозначні сліди княжого двору.

Але, якщо навіть буде відкрито залишки княжих палат, це не означатиме, що усі Ростиславичі, починаючи з Володимирка, мали свої резиденції на городищі в Крилосі. Давній Галич — це система городищ. Перші резиденції галицьких князів як Ростиславичів, так Романовичів могли бути і над Дністром — на городищах з церквами Спаса і Пантелеймона.

Сьогодні у світлі багаторічних археологічних розкопок можна не сумніватися лише в тому, що в періоди найвищого піднесення Галицько-Волинського князівства (наприклад, за Ярослава Осмомисла та Данила Галицького) княжі резиденції знаходились на найкраще укріпленому і стратегічно вигідному Крилоському городищі.

* 3 1991 р. Галицьку археологічну експедицію очолює В. Баран.

Примітки

¹ Зоря Галицька.— Львів, 1850.— № 55; *Петрушевич А.* Историческое известие о церкви св. Пантелеймона.— Львів, 1881.— С. 73—75.

² *Szaraniewicz J.* Opisy historyczne starożytnego grodu Halicza w r. 1880 i 1882.— Lwów, 1883; *Szaraniewicz J.* Rezultaty badań archeologicznych w okolicy Halicza.— Lwów, 1886.

³ *Czotowski A.* О położeniu starego Halicza.— Lwów, 1890.

⁴ *Peteński J.* Halicz w dziejach sztuki sredniowiecznej na podstawie badań archeologicznych i zradet archiwalnych.— Kraków, 1914.

⁵ *Peteński J.* Op. cit.— С. 108.

⁶ *Пастернак Я.* Старий Галич.— Краків—Львів, 1944.— С. 40.

⁷ *Чачковський Л., Хмилевський Я.* Княжий Галич.— Станіслав, 1938.

⁸ Літопис Руський.— Київ, 1989.— С. 381.

⁹ *Грушевський М.* Історія України-Руси.— Київ, 1904.— Т. II.— С. 466.

¹⁰ *Пастернак Я.* Вказ. праця.— С. 34.

¹¹ *Грушевський М.* Вказ. праця.— С. 468.

¹² *Пастернак Я.* Вказ. праця.— С. 51, 52.

¹³ Там же.— С. 49—79, 82—111.

¹⁴ *Баран В.* Давні слов'яни.— 1998.— С. 79—89.

¹⁵ *Гончаров В. К.* Древний Галич // Вісник АН УРСР.— Київ, 1956.— № 1; *Каргер М. К.* Основные итоги раскопок древнего Галича в 1955 г. // КСИИМК.— М., 1960.— Вып. 81.— С. 61—71; *Иоаннисян О. И.* О раннем этапе развития галицкого зодчества // КСИА АН СССР.— Москва, 1981.— № 164.

¹⁶ *Аулич В.* Историческая топография древнего Галича // Славянские древности.— Киев, 1980.

¹⁷ *Баран В., Томенчук Б.* Підсумки досліджень Галицької археологічної експедиції в 1991—1996 рр. // Галич і Галицька земля.— Київ—Галич, 1998.— С.10—17.

В. Д. Баран

ДРЕВНИЙ ГАЛИЧ В СВЕТЕ АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Археологические исследования древнего Галича, начатые во второй половине XIX ст., открывают широкую панораму раннесредневекового города, раскинувшегося на большом пространстве в междуречье Днестра—Лимница—Луквы и Мозолевого потока. Около 30 белокаменных и деревянных храмов, летописная Галичина Могила, дружинные гридницы, ремесленные мастерские, боярские дворы, монастырские комплексы, торговые площади, деревянно-земляные оборонительные сооружения, десятки жилищ и хозяйственных построек галицких горожан, огромный вещественный материал — все это свидетельства жизнедеятельности столицы Галицко-Волинского государства, занимающего одно из первых мест в системе Киевской Руси и важное место в средневековой Европе.

V. D. Baran

ANCIENT HALYCH IN THE LIGHT OF ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS

Beginning from the second half of the 19th century, archaeological investigations of Ancient Halych made it possible to recreate a superb panorama of the early medieval town dislocated on a large area between the Dniester/Limnitsa Rivers, Lukva River and Molosevy Stream. About 30 stone and wooden temples, the Halychyna Mohyla known from manuscripts, body-guards barracks, craft workshops, boyar court-yards, monasteries, market-places, fortifications, tens of houses and utility constructions of Halych inhabitants, and numerous archaeological materials witness vital activity of the capital of the Halych-Volyn State, which hold one of a central position in the Kyiv Rus' system an important position in the medieval Europe.